

TÜRK- RUM MÜBADELESİNİN ANADOLU'DA KENTSEL MEKANIN ŞEKİLLENMESİNE ETKİSİ, GİRESUN/BULANCAK ÖRNEĞİ

Selin KARAİBRAHİMOĞLU¹

ÖZET

Göç, nedenleriyle sonuçlarıyla Anadolu'da her dönem toplumsal yapıyı şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Kimi zaman savaş, kimi zaman bulaşıcı hastalıklar, kimi zaman ekonomik ya da politik nedenlerle gerçekleştirilen göç, nedeni ne olursa olsun hem göç edeni, hem de göç edilen yerdeki yerli halkı başta sosyolojik ve ekonomik olmak üzere her açıdan etkilemiştir. Bu bağlamda Kurtuluş savaşı sonrası Lozan'da imzalanan sözleşme ile Yunanistan ile Türkiye arasında gerçekleştirilen karşılıklı göç (mübadele), Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş en kapsamlı göç hareketlerinden biri olarak tarihte yerini almıştır. Bu sözleşmeye göre, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Rum halk ile Yunanistan sınırı içerisinde yaşayan Türk halk arasında zorunlu bir nüfus mübadelesi gerçekleştirilmiş, yüz binlerce kişi bu zorunlu göç sonucu doğdukları toprakları bırakıp “mübadil” olarak yabancısı oldukları topraklarda yaşamaya başlamışlardır.

Mübadiller hem yeni vatanlarına uyum sağlamaya çalışmış, hem de sahip oldukları kültürü yaşatmaya çabalamışlar; bu süreçte de yerli halk ile sürekli bir etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu durum toplumsal yapıyı şekillendirmiş, daha net bir ifadeyle dönüştürmüştür. Bu dönüşümün yansımaları ekonomik, sosyal, politik ve özellikle kültürel alanda izlenmekle beraber, kentte yeni mekansal çözümlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Farklı fonksiyonlar kentte yer almaya başlamış, yeni yönelimler ve öncelikler az ya da çok kent gelişimini etkilemiştir. Mübadele sonrası kentsel mekanda meydana gelen bu değişim/dönüşüm ve yönelimler cumhuriyet döneminde Anadolu'da kentsel mekanın şekillenmesinde rol oynamış faktörlerden biridir. Bu nedenle kentte yaşanan değişim/dönüşüm ve yönelimlerin irdelenmesi çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Çalışma alanı olarak Giresun/Bulancak ilçesi seçilmiştir. Çünkü Giresun ve ilçesi Bulancak, geçmişte Karadeniz'de Rum nüfusunun yaşadığı, mübadele sonrası ise mübadillerin iskan edildiği yerleşimlendendir. Çalışma, belirlenen örneklem alanda mübadele sonrası kent merkezi kentsel mekanında meydana gelen değişimlerin/dönüşümlerin kentsel mekanı oluşturan bileşenler bağlamında değerlendirilmesini hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Giresun/Bulancak, Kent, Kentsel mekan, Kültür, Mübadele

¹ Yrd.Doç.Dr., Giresun Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Mimarlık ve Şehircilik Bölümü, Gazi Paşa Yerleşkesi, GİRESUN, selin.karaibrahimoglu@giresun.edu.tr

THE EFFECT OF TURKISH-GREEK EXCHANGE ON THE FORMATION OF URBAN SPACE IN ANATOLIA, EXAMPLE OF GIRESUN / BULANCAK

ABSTRACT

Migration has been one of the most important factors shaping the social structure in Anatolia almost in every period. Migration was realized due to various reasons such as war, infectious diseases, economic or political reasons, irrespective of the cause of both the immigrant and immigrated to the local people in the first place, especially in terms of sociological and economic affects. In this context, the mutual immigration between Greece and Turkey with the agreement signed in Lausanne after the War of Independence has taken its place in history as one of the most comprehensive migration movements in the Republican period. According to this agreement, a compulsory population exchange between the Greek people living in the borders of the Republic of Turkey and the Turkish people living within the borders of Greece was carried out and hundreds of thousands of people started to live in the territories where they were foreigners under the name of “exchanged”.

They have tried to adapt to their new homeland and have tried to keep the culture they have; and in this process they have been in constant interaction with the indigenous people. This situation shaped, or in other words, transformed the society. Reflections of this transformation, along with economic, social, political and especially cultural aspects, have brought new spatial solutions within the city. Different functions have started to take place in the city, new orientations and priorities have affected urban development more or less. These changes / transformations and orientations that took place in the urban space after the exchange were one of the factors that played a role in shaping the urban space in Anatolia during the Republican period. For this reason, the study of the changes / transformations and trends in the city has created the subject of study.

Study area is selected as Giresun province, Bulancak district. Because Giresun and the town of Bulancak are the settlements where the Greek Cypriot population lived in the past in the Black Sea and after the exchange the “exchanged” people have settled. The study aims to evaluate the changes / transformations occurring in the city center urban space after the interchange in the context of the determined sample in the context of the components constituting the urban space.

Keywords: Giresun/ Bulancak, City, Urban space, Culture, Exchange of Populations

GİRİŞ

Göç, sadece bir yer değiştirme süreci ya da nüfus hareketi olarak tanımlanamayacak kadar kapsamlı; aynı zamanda toplumsal yapıyı değiştiren/dönüştüren sosyal bir olgudur. Göç edenler sadece bedensel varlıklarını değil, geldikleri toplumun sosyo-kültürel yapısını da göç ettikleri yere taşımış olurlar. Böylece göç eden ile göçü kabul eden arasında kültürel bir etkileşim gerçekleşir (Tümtaş ve Ergün, 2016, s.1348). Bu etkileşimin bir sonucu olan değişim/dönüşüm ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal alanda gerçekleşmekte, mekansal yansımaları ile de somutlaşmaktadır.

Anadolu toprakları ister zorunlu, ister isteyerek gerçekleşsin her zaman göç hareketine ve göçün sonuçlarına sahne olmuştur. Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Kıbrıs ve sayıca az da olsa Afganistan, Doğu Türkistan, İran, Irak ve diğer Orta Doğu ülkelerinden Anadolu'ya göç Cumhuriyeti ve toplumu şekillendiren olgulardan biri olarak tarihte yerini almıştır (Gürsoy'dan aktaran Özkan, 2017). Kurtuluş savaşı sonrası Lozan Antlaşması'yla karara varılan "Büyük Mübadele/1923 Türk-Yunan Mübadelesi" ise sosyo-kültürel etkileri, süreci ve sonuçları bağlamında diğerlerinden ayrılan, kapsamlı bir göç hareketidir.

Bu göç olayını diğerlerinden ayıran en önemli etken devletler arasında imzalanan bir protokol vasıtasıyla zorunlu olarak gerçekleştirilmiş olması ve karşılıklı değiş tokuşu içeriyor olmasıdır. Bu nedenle tarihte yerini bir "Mübadele" hareketi olarak almış, bu şekilde göç edenler ise "Mübadil" olarak adlandırılmıştır. Bu göç hareketinin bir diğer özelliği ise mübadelenin gerçekleştiği mevsimin hasat mevsimi olması ve ekonomik açıdan ürünün hasat edilmesi gerekliliği ile hükümet göçü oldukça kısa sürede gerçekleştirmiş olmasıdır.

Ülke içinde nüfusun homojenliğini sağlayan, planlı iskan politikalarına geçişi gerekli kılan mübadele, Cumhuriyet döneminde Anadolu'da kentlerin şekillenmesinde rol oynayan etkenlerden biridir. Göç hareketinin toplumsal yapıyı etkileme biçimi, özellikle de mekânsal yansımaları, kentsel dokuya etkisinin boyutu her yerleşimde belli noktalarda benzeşirken, yöresel özelliklere ve göç eden sayısına bağlı olarak görece farklılaşmıştır. Göç edenlerin kendi tercihleri dışında iskan müdürlüğünün belirlediği şehirlere, Yunanlılardan geri kalan konutlara ve ya kent dışı alanlara yerleştirilmiş olması; göç ettikleri topraklarda hem ekonomik, hem kültürel olarak uyum sorunu yaşamalarına, kendilerini yeni geldikleri topraklara ait hissetmemelerine dolayısıyla kentle bütünleşmemelerine neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışmada 1923 Türk-Yunan Büyük Mübadelesinde göç edenlerin yerleştirilmesi mekânsal boyutuyla irdelenmiş, mübadillerin iskan edildiği Anadolu yerleşimlerinden Giresun/Bulancak çalışmanın inceleme alanı olarak seçilmiştir. Çalışmada kentin mübadele öncesi mekansal kurgusu tanımlanmış, mübadele sonrası dönemde

değişimi/dönüşümü ile karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Döneme tanıklık etmiş yapı sayısının oldukça sınırlı olması, konu ile ilgili yazılı kaynakların yetersiz oluşu nedeniyle kent merkezinde meydana gelen değişim/dönüşüm fotoğraf arşivlerinden, sınırlı sayıdaki yazılı kaynaklardan, döneme tanıklık edenlerden ve onların ikinci, üçüncü kuşak akrabalarından elde edilen sözlü bilgilere dayandırılarak, kentsel mekanı oluşturan bileşenler bağlamında değerlendirilmiştir.

1. Mübadelenin Genel Kapsamı

Büyük Mübadele Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan, İstanbul dışındaki Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks Türk uyruklular ile Batı Trakya dışındaki Yunanistan topraklarında yerleşmiş olan Müslüman Yunan uyruklular arasında değiş tokuşu öngören "Türk-Yunan Mübadelesi"ne ilişkin Sözleşme ve Protokol" ile gerçekleştirilmiştir. Sözleşmeye uygun olarak 1 Mayıs 1923 'te başlayan bu göç hareketiyle Türkiye'den bir milyon yüz bin Ortadoks Yunanistan'a, dört yüz elli-beş yüz bin Müslüman da Yunanistan'dan Türkiye'ye zorunlu olarak göç ettirilmiştir (Arı, 2014a, s.2).

1.1. İskan bölgelerinin belirlenmesi:

Göçün zorunlu kılınması konuyu hem teoride hem de pratikte daha kesin bir niteliğe sokmuştur. Bu durum göçü kolaylaştıran ve hızlandıran bir etken olmuştur (Güner, 2015). Ancak bu hızlı ve net karar göçü karşılayacak teşkilat ve örgütlenme açığını da zamanla ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Mübadele meseleleri ile ilgilenmek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur (Arı, 2014b, s.26). Mübadillerin uğraşları, alıştıkları tarım biçimi, türleri ve uzmanlık dalları ile ilgili bilgiler toplanmaya çalışılmış ve geldikleri yörelerin coğrafya özelliklerine, iklim ve toprak şartlarına uygun yerlere iskân edilmelerine öncelik verilerek Türkiye'de on iskân bölgesi düzenlemiştir;

1. Alan: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat.;
2. Alan: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale; 3. Alan: Balıkesir; 4. Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon; 5. Alan: Bursa; 6. Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak; 7. Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya; 8. Alan: Antalya, Isparta, Burdur; 9. Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir; 10. Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntap, Maraş (İpek, 2000, s.43)

Yerleşim yerleri ve gelenlerle ilgili verilerin kısa bir sürede toplanması ve hızla karar verilmesi nedeniyle göç sırasında çeşitli sorunlar yaşanmış, iskan her zaman belirlenen bu on bölgeye uygun olarak gerçekleştirilememiştir (İpek, 2000, s.43). Ayrıca Anadolu kentlerinin görüntüsünün, gelen bazı göçmenleri hayal kırıklığına uğratmış, bu nedenle geldikleri şehirlere ve konutlara kıyasla mekansal özellikleri farklılık gösteren kentlere uyum sağlamakta

zorlanmışlardır (Karacabey, 2006). Bu durum cumhuriyet sonrası ülkede dış göçün yanı sıra iç göçün de yaşanmasına neden olmuştur.

1.2. Mübadillerin yerleştirilmesi ve mekansal yansımaları

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin öngörüsü doğrultusunda belirlenen bölgelere nakledilen Mübadillerin öncelikli olarak Rumların boşalttığı konutlara yerleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ancak Anadolu'da Rumlardan kalan konutun sayısı ve niteliği oldukça yetersizdir (Çapa, 1990, s.49). Hemen her yerde evler harap haldedir (Sepetçioğlu, 2014, s.68). Terk edilmiş evler bütünüyle işgallerden arındırılmamış ya da kiraya verilmiştir. Bu güç koşullarda Anadolu'ya göç eden göçmenlerin dolayısıyla mübadillerin yerleştirilmesine ilişkin üç temel yaklaşım izlenmiştir (Cengizkan, 2004, s.56);

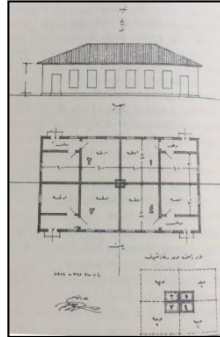
-Basit ve geçici konutlar inşa edilmesi; Hazır ithal edilen, yerinde inşa edilen barakaların ya da huğ adı verilen kamış ve kerpiçten, hızla kurulabilen kulübelerin geçici bir süre için kullanılmasıdır (Şekil 1).

-“İktisadi haneler” ve yeni kurulan yerleşimler (Numune köyler) inşa edilmesi; Yöresel farklılıklara göre farklılaşmakla beraber, genellikle tek çatı altında ikişer odalı konut şeklinde tasarlanan tip projelerin devletin sağladığı maddi kaynakla desteklenerek göçmenler tarafından inşa edilmesidir. Yeni yerleşim yeri belirlenirken çevresel faktörler, iklimik ve iklimsel özellikler ve ulaşım olanakları göz önünde bulundurulmuştur. Bayındırlık müdürlüğü tarafından tasarlanan köy planlarında, ortada bir köy meydanı arazisi boş bırakılırken, meydanın çevresinde kuzey-güney ve doğu- batı eksenlerinde sokaklar yerleştirilmiştir. Cami, okul, pazar yeri, dükkan, misafirhane, çeşme ya da kuyu gibi ortak kullanım alanları da meydana yakın yerlerde konumlandırılmıştır (Şekil 2, Şekil 3).

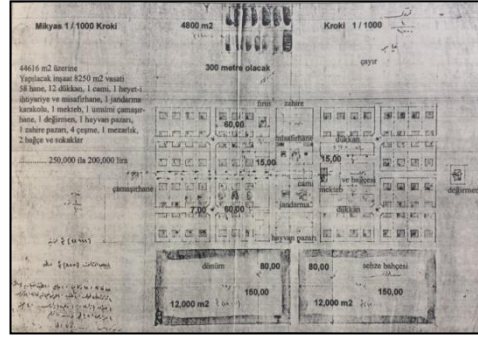
-Emval-i Metruke (terk edilen mallar); Yunanistan'a göç eden Rumlardan geriye kalan evlerin mübadiller tarafından kullanılmasıdır (Çapa, 1990, s. 52).

Şekil 1. Kamıştan bir huğ

Şekil 2. "İktisadi Hane" tip Proje

Şekil 3. "Manisa Çobanisa köy yerleşim planı"

(Cengizkan 2004)

Belirtilen yerleştirme şekillerine göre mübadiller eskiden beri kurulu olan bir köyün içinde ayrı bir mahalle oluşturarak, ayrı bir köy biçiminde ya da yerleşimin içinde bulunan Rumlardan kalan evlere dağınık olarak yerleşmişlerdir. Sayıca yoğunluklarına göre kimi zaman yerli halkın toplumsal yapısını benimseyerek ona uygun yaşamaya başlamışlar kimi zaman ise kendi kültürlerini yaşatmaya devam etmişlerdir. Yerleşim şekli ne olursa olsun mübadiller de yerli halk da soyut ve somut olarak kültürel, ekonomik ve toplumsal alışveriş olgusunu yaşamışlardır. Bunun sonucunda her iki tarafın da ortak unsurlarını barındıran ortak bir kültür oluşmuştur (Arı, 2014, s.168).

Savaştan yeni çıkan ülkede pek çok yerleşim yakılıp yıkılmış, kent dokusu tahrip olmuş; mübadele nedeniyle azımsanamayacak sayıda konut boşaltılmıştır. Bu durum Anadolu'da yerleşimlerin imarı konusunda düşünme ve arayışlara yol açmıştır. Böyle bir ortamda kentlerin cumhuriyet ideallerine uygun daha kapsamlı planlama anlayışı ile yeniden kurulabileceği görüşü yaygınlaşmıştır. Bu amaçla haritacı subaylar Nazilli, Aydın, Turgutlu, Alaşehir, Manisa, Salihli, Bandırma, Karacabey gibi şehirler ve kasabaların haritasını çıkarmışlardır (Tekeli, 1980, s. 50). Bu çalışmalar, göçmenlerinin iskanının ötesinde yerleşmelerde sağlanmak istenen çağdaş kent düzeninin oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

Mübadillerin geldikleri farklı iklim bölgelerinin, sahip oldukları farklı kültürlerin ve alışkanlıkların etkisiyle zaman içinde Anadolu'da konut tiplerinde de önceki dönemlere göre bir çeşitlenme söz konusu olmuştur. Örneğin Orta Anadolu'daki mübadiller evlerini, oradaki konut kültürüne uygun olan düz damlar yerine, üç köşeli damlarla ve geniş pencerelerle yapmayı tercih etmişlerdir. Yerli halk ise mübadillerin daha rahat kullanımı olan odalarını, bol miktarda güneş ışını ve hava giren evlerini gördükçe yeni ev yapmaları icap ettiğinde bu görünümde evler yapmayı tercih etmişlerdir. Bu tür eğilimler köylerdeki tek düze görünümün yavaş yavaş değişmesine yol açmıştır. Karpat (1967)'ın da aktardığı gibi Doğu Anadolu'nun 15 köyünde, 15 yıl içindeki kültür değişimlerini izleyen Mümtaz Turhan mübadele sonrası bu bölgede yeni ev tiplerinin, yeni ev yapım yöntemlerinin ve yeni bir düzenin kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (Mümtaz'dan aktaran Arı, 2014,s.170).

Mübadillerin yerleştirildiği alanların tümünde az ya da çok çeşitli mekansal dönüşümler gözlemlenmiştir. Birinci iskan bölgesindeki vilayetlerden olan Samsun ve Giresun göçmenlerin Anadolu'ya çıkış noktası olarak belirlenen, bahsi geçen dönüşümlerin yaşandığı yerleşimlerden (İpek, 2000, s.70). Samsun'da mübadelenin etkisi ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen Giresun ile ilgili böyle bir araştırma yapılmamıştır. Bu nedenle mübadelenin Giresun/ Bulancak ilçesine etkileri çalışmanın konusu olarak belirlenmiştir.

2. Giresun/Bulancak'ta Mübadele Ve Kent Merkezine Etkisi

Giresun Karadeniz'in orta bölümünde yer alan bir kıyı yerleşimidir. Karadeniz kıyı yerleşmelerinin çoğu gibi zorlayıcı topografik özelliklere uygun olarak gelişimini sürdürmüş, bir liman kentidir (Şekil 4, Şekil 5).

Şekil 4. Giresun genel görünüş

Şekil 5. Giresun kıyıdan görünüş

(<https://giresunblog.com/eski-giresun-fotografllari/>)

Savaş sonrası deniz ulaşımında buharlı gemilerin yer alması, yöresel bir ürün olan fındık üretiminin artması, limandan fındık ihraç edilmesi yerleşimin ekonomik gelişimini hızlandırmış, kent mekansal olarak cazip konuma gelmiştir. 19. yüzyıl başlarından itibaren kentte gözlemlenen bu ekonomik gelişmeye paralel olarak 1877 yılında Giresun ve Gümüşhane ard alanında madencilikle uğraşan Ortodoks Rumların, Gregoryen ve Katolik Ermenilerin çoğunluğu güvenlik sorunları nedeniyle Giresun merkeze yerleşmeye başlamışlardır(Karaman, 2003, s.65).

1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanıyla Gayrimüslimlere tanınan hakların genişletilmesi, bu göçü hızlandırmış, kentte uzun yıllar Türkler ve Rumlar bir arada yaşamışlardır. Eskiye oranla her geçen gün sayıları artan Rumlar kentin ticari hayatında etkin rol üstlenmişler, ticari hayatı şekillendirmişlerdir. Müslüman Türklerin ise ticarete bu grupla rekabet etmesi mümkün olamamıştır. Bu nedenle bazıları kenti terk etmiş, zanaatkâr (bakırcı, kazancı, yağcı, kunduracı vb.) olanlar ise arastada çalışarak geçinmişlerdir. Sonraki yıllarda devam eden savaşlarda ise çok sayıda asker toplanmış, bu durum birçok Müslüman-Türk ailesini yoksullaştırmıştır. Bu durum askere alınmayan gayrimüslimlerin zenginleşmelerinde ve nüfuslarının artışında etkili olmuştur (Gültekin, 2015, s.11).

Böylece özellikle merkezde ikamet eden gayrimüslim sayısı hiç de azımsanamayacak bir rakama ulaşmıştır. 14 Ağustos 1915 tarihi itibariyle Giresun'da Osmanlı vatandaşı olarak 5.362 Müslüman, 5.848 Rum ve 1.514 Ermeni bulunduğu; Osmanlı vatandaşı olmayan 915 Müslüman, 1.760 Rum ve 358 Ermeni'nin ise şehirde ikamet ettiği bilinmektedir (Balcı, 2012, s.23). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine kadar Giresun Rum nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Anadolu yerleşimlerinden biridir. Rum nüfus 1923 mübadelesi ile göç etmiş, yerine

Sahilin bataklık alanlardan oluşması ve yerleşime elverişli olmaması nedeniyle Türkler önceleri iç kesimlere, dağınık olarak yerleşmişler, Rumlar ise kıyıya yakın alanlarda yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Sonraki yıllarda denizin ulaşım aracı olarak kullanılmaya başlanması, Rumların esnaf faaliyetlerini sahilde sürdürmeleri ile kıyıda bir kent merkezi oluşmuştur. Sonraki yıllarda Türk-Müslüman halk da bu alana yerleşerek merkezde Rumlarla iç içe yaşamaya başlamıştır.

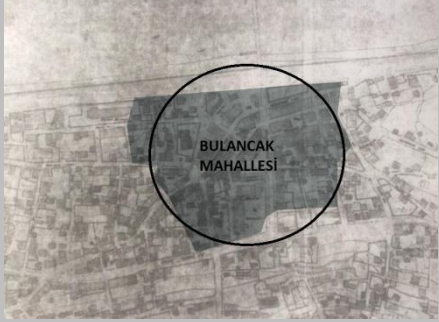
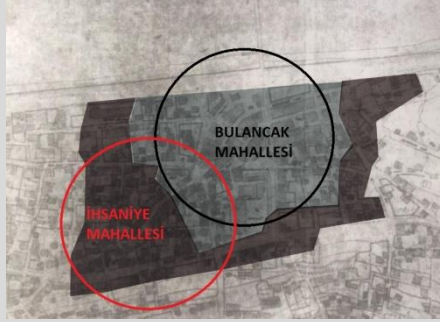

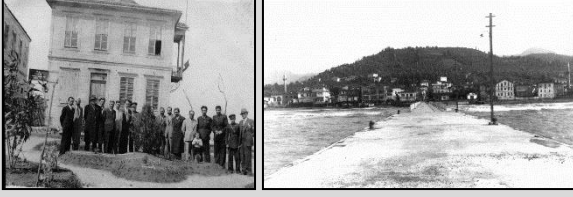
2.2. Bulancak kent merkezinin biçimlenişi ve mübadele

Bulancak'ın eski yerleşim çekirdeğini oluşturan alan İncüvez Deresi-Karadere ve Bulancak dereleri arasındaki düzlüktür(Emecen, 2005, s.15). İlk yerleşim çekirdeğini oluşturan, kıyıda yer alan ve topografik olarak yerleşime uygun olan bu alan Bulancak Mahallesi sınırları içerisinde kalır. 19.yy'da papazın evi olarak kullanılan ve yanında kilise olduğu bilinen, bugünkü Barbaros İlköğretim Okulu yerleşimin en eski yapılarından. Kentteki eski yapıların pek çoğunun Rum yapısı olduğu bilinmektedir. Yani merkezin kuruluşunda Rumlar etkin rol oynamışlardır. Kentteki bazı yapılarda ve mekan organizasyonunda bugün bile az da olsa Rum kültürünün etkileri hissedilmektedir. Kent merkezinde bulunan yapıım tarihi 1847 olan Eski Cami, aynı zamanda Eski Cami Sokak'ta bulunan 1911 tarihli Osmanlı çeşmesi bölgede Türk-Müslüman halkın 19.yy'da yoğunlaştığını göstermektedir

Hayri Yüksel 19.yy sonunda kıyıdan bakıldığında kent merkezinin, kentin doğusundaki Eski Cami ve batısındaki kilise ile sınırlı bir alan üzerine yerleştiği belirtmektedir (Hayri Yüksel, kişisel görüşme, 2 Nisan 2017). İskelenin hemen ard alanında bulunan meydan ve meydana açılan sokaklar üzerindeki Rum yapıları, merkezin batısındaki Eski Cami(1847) ve civarındaki eski evler Bulancak'ta kent merkezinin bugünkü Belediye Binası ve çevresi olduğunu göstermektedir Meydandan camiye açılan sokak üzerinde yer alan hamam ise, Osmanlı kentlerinde görülen düzenin bir yansımasıdır(Şekil 8).

1923 Türk-Yunan Mübadelesi'ne kadar Rumlarla Türklerin iç içe yaşadığı Bulancak kent merkezinde mübadele 1933 yılına kadar sürmüş, giden Rum halkın konutlarına, işyerlerine Selanik'ten gelen Türkler yerleştirilmiştir. Mübadeleyi izleyen yıllarda yerleşimde yaşanan bu nüfus değişimi ve Cumhuriyet'in modern Türkiye idealinin karşılığı olan mekansal düzenlemeler kenti şekillendirmiştir. Mübadele ile kent homojen bir nüfusa sahip olmuş, kent merkezinde bu homojen nüfusun din, eğitim gibi ortak ihtiyaçlarını karşılayan ve cumhuriyetin yeni yönetim biçiminin gereği olan mekanlar yer almaya başlamıştır.

Bu dönemde modern kentin ana yerleşim alanı Bulancak Mahallesi ile kaynaklarda adına 20.yy başlarında rastlanan İhsaniye Mahallesi'dir. Yerleşim 1934 yılına kadar bu iki mahalle ekseninde gelişimini sürdürmüştür (Emecen, 2005, s.16)(Şekil 8).

Mübadele öncesi Bulancak kent merkezi(1920'ler)	Mübadele sonrası Bulancak kent merkezi (1930-1950)
 <p data-bbox="194 521 715 611">Bulancak Eski Camii, 1915 Barbaros İlköğretim Okulu, 1850</p>	 <p data-bbox="799 521 1321 611">Meydandan görünüş,1950 Kentin gelişimi, 1943</p>
	
 <p data-bbox="194 1193 794 1283">Kıydan kent merkezine bakış,19.yy sonu</p>	 <p data-bbox="799 1193 1385 1283">Gümrük Binası, 1944 İskeleden kente bakış, 1940'lı yıllar</p>

Şekil 8. Mübadele öncesi ve sonrası kent merkezi

Çalışmada kent merkezinin mübadele öncesi ve sonrası biçimlenişi merkezi oluşturan ticaret, konut, sosyal donatı ve ulaşım bağlamında ayrı ayrı irdelenmiştir.

- Kent merkezinde ticaret alanının biçimlenişi:

Mübadele öncesi ticari faaliyetler çoğunlukla Rumların egemenliğindedir. İki katlı Rum yapılarından oluşan arasta meydandan kiliseye açılan sokak üzerindedir. Kare planlı, bitişik nizamlı, iki kat+çatı katı olmak üzere 3 katlı ve kırma çatılı olarak inşa edilmiş bu yapılarda, üst katın çoğunlukla depo ya da imalathane olarak kullanıldığı bilinmektedir. Balıkçılığın yanı sıra merkezde bakırcılık, kalaycılık, demircilik gibi madene dayalı ticaretlerin yaygın olduğu bilinmektedir (Muvaffak Sarıgöl, kişisel görüşme, 5 Nisan 2017). Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile tüm Anadolu kentlerinde kent merkezinin yeni yapısı olan yönetim binaları Bulancak yerleşiminde de görülmüş, bu yapı meydan çevresinde yer seçmiştir (Şekil 9).

Mübadele ile kentnin ticari hayatını elinde tutan Rumların gidişi tarımla uğraşan yerli halkın ve Yunanistan'dan gelen yeni memleketlerine uyum sağlamakta güçlük çeken Türklerin

ticari hayata yönelmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde mübadillerin yaşam kültürlerinin de etkisiyle kentte ticaret faaliyetler çeşitlenmiş, yeni ve farklı ticaret alanlarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Savaş sonrası yaşanan ekonomik buhran dönemi, yerli ürünlere talebi arttırmış, mübadiller de elbiseçilik, şapkacılık, manifaturacılık, fırıncılık gibi yerel üretime dayalı ticari faaliyetlere yönelmişlerdir (Muvaffak Sarıgöl, kişisel görüşme, 5 Nisan 2017). Arasta gelişen merkezin en yoğun ticaret faaliyetlerinin yer aldığı alan konumuna gelirken, arastayı oluşturan yapılar yenilenmeye, dönemin gerektirdiği faaliyetlere cevap verecek şekilde tadilatından geçirilmeye başlanmıştır (Hayri Yüksel, kişisel görüşme, 2 Nisan 2017). Kentte ticari faaliyetlerin artışı nedeniyle mekansal olarak ticaret alanı genişlemeye başlamış, sonraki yıllarda Hükümet Caddesi boyunca ve Dükkan boğazı denen alana kadar konut altı ticaret şeklinde ilerlemiştir. Arastanın hemen bitiminde kurulan hal de bu gelişimi desteklemiştir.

Fındıkçılığın önemli bir sektör haline gelmesi sonucu kentte fındık depolama alanları ve fındık kırma fabrikaları kurulmuştur. Bu durum kenti ekonomik olarak canlandıran bir diğer etkidir. Kentte ekonomi güçlendikçe ticaretle uğraşan mübadiller de ekonomik olarak güçlenmiş, kendilerine verilen ticarethaneleri genişletmiş, kentte sözü geçen insanlar konumuna gelmişlerdir (Muvaffak Sarıgöl, kişisel görüşme, 5 Nisan 2017) (Şekil 9).

Mübadele öncesi ticaret alanı (1920'ler)	Mübadele sonrası ticaret alanı (1930-1950)	
 <p data-bbox="300 1346 687 1384">Arastada Rum yapıları, 1990</p>	 <p data-bbox="975 1346 1193 1384">Hal binası, 1952</p>	 <p data-bbox="1294 1346 1398 1384">Hamam Sokak'ı da ticaret</p>
		
 <p data-bbox="193 2018 767 2056">Arastadaki Rum yapıları, 1948 Meydandaki</p>	 <p data-bbox="890 2018 1050 2056">Arasta, 1945</p>	 <p data-bbox="1177 2018 1326 2056">Meydandan</p>

ilk ticaret yapıları, 1920'ler	görünüş, 1945
-----------------------------------	---------------

Şekil 9. Mübadele öncesi ve sonrası ticaret alanı

- Kent merkezinde konut dokusunun biçimlenişi:

19.yy sonunda kentin ticaret alanı çevresinde konumlanan, meydana açılan sokaklar üzerinde konumlanmış konutlar, 2-3 katlı, balkonlu ve taş yapılardır. Rum yapı kültürünün izlerini taşıyan bu yapılar çoğunlukla ızgara sistemde yerleştirilmiş; ayrık nizamlı ve bahçeli konut düzenindedir. Yapıların en karakteristik özelliği 1'e 2 oranlı, söveli ve kepenkli pencereleridir (Şekil 10).

Mübadele ile Bulancak'a gelen mübadiller Emval-i Metruke ile yerleştirilmişlerdir. Çünkü Rumların gidişiyle özellikle merkezde, sayısı bugün bilinmemekle beraber, pek çok ev boşalmış, talana ya da fuzuli işgale uğramadan bekletilebilmişlerdir (Hayri Yüksel, kişisel görüşme, 2 Nisan 2017). Gelen mübadiller ailedeki kişi sayısına göre, ticaret alanı çevresinde yer alan Rum evlerine dağınık olarak yerleştirilirken merkez dışında Bulancak'ın Pazarsuyu, İhsaniye, Şemseddin, Acarlı, Sümeköyü, Mağdala, İcilli, İnce, Şeyhsuma, Sasu ve bugün Piraziz'e bağlı Alidede köylerine de gönderilmiştir (Çamaltı, 2016 , s.6).

Mübadele ile konutlarda etnik/dinsel kimliğe bağlı olarak kullanıcı profili değişmiş, ancak kısa süreçte mimari bir değişim söz konusu olmamıştır. Ancak mübadillerin bir kısmı zaman içinde küçük değişikliklerle kendilerine verilen evleri şekillendirmişler, maddi açıdan yeterli duruma gelenler ise içinde banyo olmayan, geniş ailelerin yaşayabileceği büyüklükte ve mekansal kurguda olmayan Rum evlerinden kendi yaptıkları yeni konutlara taşınmışlardır (Muvaffak Sarıgöl, kişisel görüşme, 5 Nisan 2017). Mübadiller yeni konutları için kentin gelişim alanı olan İhsaniye Mahallesi'ni tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Bulancak'ta 1930-1950 arası konut alanları oldukça düzenli bir yapıda gelişmiştir. Mübadiller yeni yapıların yüksek tavanlı, büyük pencereli ve balkonlu olmasına önem vermiş; hem geldikleri yerin, hem de yerel kültürün izlerini taşıyan yapılar inşa etmişlerdir. Yerli halk da benzer yapılar inşa etmiş, kentte Rum evlerinden görece farklı bir konut dokusu oluşmaya başlamıştır. İhsaniye Mahallesi'nde geçmişte var olan konutların çoğu bu mimari tarzla inşa edilmiş yapılardır (Şekil 10). Öte yandan kıyı şeridinde yer alan, 2-3 katlı evler ve iç kesimde yer alan balkonlu, bahçeli taş binalar ve ahşap Türk evleri bu dönemde de büyük ölçüde varlığını korumuştur.

Şekil 10.İhsaniye Mahallesi'nde bir sokak, 1950'ler
(Çamaltı Kişisel Fotoğraf Arşivi)

Mübadele sonrası kentte ticaretin yoğunlaşması nedeniyle; merkezin gelişim yönü içinde olan konut alanlarında konut altı ticaret yaygınlaşmaya ve yapıların giriş katları form değiştirmeye başlamıştır (Mustafa Yaşar, kişisel görüşme, 29 Mart 2017). Meydanı çevreleyen konut alanlarında işlev değişimi görülmeye başlanmış, bahçe boşluklarına tek katlı yapılar inşa edilmiş ve bitişik nizam bir gelişim izlenmiştir. 1960'lı yıllara kadar devam eden bu yapı düzeni sonraları yerini betonarme gibi yeni malzeme ve teknolojilerin kullanıldığı 3-4 katlı apartmanlara bırakmıştır. İlk olarak mübadil aileler tarafından yaptırılan apartmanlar kentin silüetini etkilemiş, kent dokusunu değiştirmiştir(Şekil 11)

Mübadele öncesi konut alanı (1920'ler)	Mübadele sonrası konut alanı (1930-1950)
 <p data-bbox="201 1384 786 1420">Meydana açılan sokaktaki bahçeli Rum evleri</p>	 <p data-bbox="809 1384 1337 1532">Meydanın paralel sokaklarındaki Kent'in ilk apartmanı konutlar,1943 Sarıgöl Apartmanı, 1970</p>
	

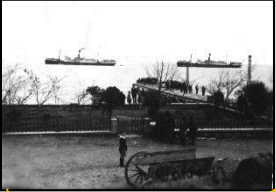
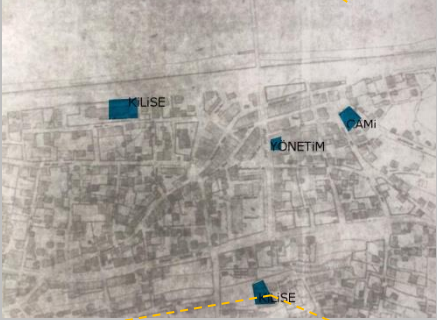
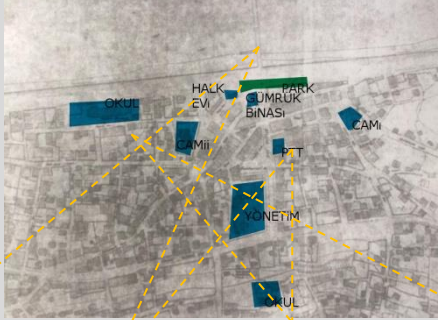

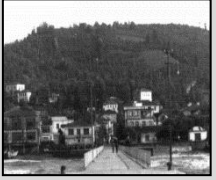

Şekil 11. Mübadele öncesi ve sonrası konut alanı

- Kent merkezinde sosyal donatılar

Mübadele öncesi kentin doğusunda Eski Camii, batıda kilise ve güneyde başka bir kilise olmak üzere 3 dini yapının varolduğu bilinmektedir.

Kentte mübadele sonrası yaşanan ilk değişim artan Müslüman nüfusun etkisiyle kiliselerin yıkılması yerine eğitim yapılarının inşa edilmesidir. Sonraki yıllarda inşa edilen Belediye Hizmet Binası, Park Sokak'ta açılan okul(1940), meydandan sahile açılan sokak üzerinde inşa edilen Gümrük Binası bu dönemde kentte yer alan diğer bir yapılardır. Sonraki yıllarda Belediye Hizmet Binası başka bir yere taşınmış, bina PTT olarak kullanılmıştır.

Yaşam tarzlarını, birçok yeni tekniği ve aleti Anadolu'ya tanıtan mübadillerin yerel halkın günlük alışkanlıklarına dair pozitif etkileri olmuştur (Arı, 2014b, s.171). Bulancak'ta da bu durumun etkileri ticari hayatta olduğu kadar sosyal hayatta da gözlemlenmiştir. Örneğin mübadiller ilk zamanlar daha tutucu bir kültürel yapıya sahip yerli halktan çekinmiş, ud gibi müzik aletlerini saklamış, kendi kültürlerini bastırmışlardır(Hayri Yüksel, kişisel görüşme, 2 Nisan 2017). Cumhuriyetin, Cumhuriyet ideolojisinin ve özellikle 1930'lu yıllardaki ekonomik ve toplumsal koşulların bir ürünü olarak, halkın bütünleşmesini sağlamak, halkın eğitimine ve kültürel gelişimine yardımcı olmak üzere halkevleri kurulmuştur. Bu uygulamanın yansıması olarak Bulancak'ta da meydandan iskeleye açılan sokak üzerinde halkevi açılmıştır. Başta geldikleri yerde sanatsal ve kültürel faaliyetlerle iç içe yaşayan mübadiller olmak üzere halk halkevlerine yoğun ilgi göstermiştir. Böylece kentte sanatsal ve kültürel alanda dinamik bir yapı oluşmuş, sonraki yıllarda kentte inşa edilen sinema, konser salonu gibi yapılar bu gelişimi desteklemiştir (Şekil 12).

Mübadele öncesi sosyal donatı (1920'ler)	Mübadele sonrası sosyal donatı (1930-1950)	
 <p data-bbox="316 450 671 488">Bulancak Eski Camii, 1915</p>	 <p data-bbox="874 465 1150 504">Gümrük Binası, 1944</p>	 <p data-bbox="1225 465 1374 504">Kıyıda park alanı, 1930'lu yıllar</p>
		
 <p data-bbox="212 1122 778 1211">Güneydeki kilise kompleksi yapısı, bugünkü Barbaros İlköğretim Okulu</p>	 <p data-bbox="802 1323 954 1361">PTT Binası,</p>	 <p data-bbox="1002 1272 1310 1310">1950'ler Kıyıda halkevi Sinema, 1960'lar 1950'ler</p>

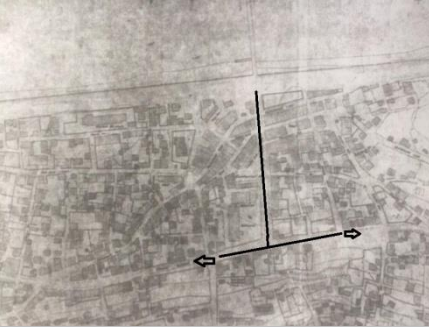
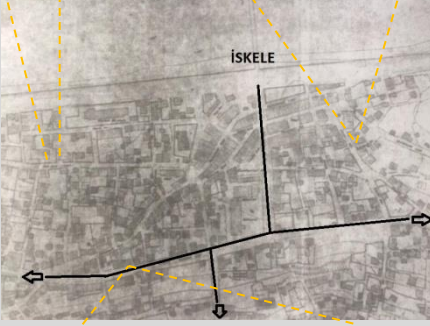

Şekil 12. Mübadele öncesi ve sonrası sosyal donatı

- Kent merkezinde ulaşım ve değişimi

Mübadele öncesi kentte ulaşım deniz yoluyla sağlanmaktadır. Otomobil kullanımı henüz yaygınlaşmamıştır. Kıyıya bağlanan anayol dışındaki yollar köy yolu niteliğinde ara yollardır.

Mübadele ile artan nüfus ve artan ticari faaliyetlerin etkisiyle 1934 yılında Bulancak Giresun'a bağlı bir ilçe olmuştur. Bulancak'ın ilçe olması ve kentin gerek nüfus gerekse iktisadi olarak gelişimi yeni ulaşım akslarına ihtiyacı arttırmıştır. Cumhuriyet sonrası tüm Türkiye'de olduğu gibi Bulancak'ta da ulaşım sistemi değişmiştir. 1933'de çıkarılan Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile ortaya çıkan, kent merkezlerinin canlandırılması amacıyla, kentleri birbirine bağlayan ana yolların kentin ortasından geçirilmesi politikası ile ana karayolu Cemal Gürsel Caddesi olarak adlandırılan caddeden geçirilmiştir. Bu düzenleme Cemal Gürsel Caddesi'nin önemini arttırmış, bölge kentin yeni gelişim alanı konumuna gelmiştir (Emecen, 2005, s.16).

Cadde üzerinde konut altı ticaret yaygınlaşmış, kent merkezi ile birleşerek gelişimini sürdürmüştür(Şekil 13). Zamanla otomobil kullanımının yaygınlaşması ve özel araç sahipliğinin artması kentte karayolu ihtiyacını arttırmış, trafik yoğunluğu artmıştır. Sonraki yıllarda Karadeniz karayolu çalışmaları kapsamında kıyıda düzenlemeler ve yıkımlar yapılmış, kıyıdaki pek çok Rum yapısı yıkılmıştır.

Mübadele öncesi yol (1920'ler)	Mübadele sonrası yol (1930-1950)
	 <p data-bbox="805 728 1364 862">Dükkan Boğazı Kent Merkezinin genel görünüş, 1948 yol bağlantıları, 1970</p>
	
	 <p data-bbox="941 1545 1324 1635">Cemal Gürsel Caddesi yapım çalışmaları</p>

Şekil 13. Mübadele öncesi ve sonrası yol bağlantıları

SONUÇ

Mübadele sonucunda, yarım milyona yakın insan son derece güç koşullarda Anadolu'ya göç etmiştir. Göç sonucu Anadolu'da homojen bir nüfus yapısı oluşmuş, ihtiyaçları, beklentileri benzer olan halk Cumhuriyetin ideallerine dört elle sarılmıştır. Böylece mübadele Anadolu'nun cumhuriyet ideallerine uygun olarak yeniden imarında önemli bir adım olmuştur. Bu göç hareketiyle, mübadiller göç ettikleri topraklardaki bilgi, birikim ve görece daha çağdaş yaşam

koşullarını Anadolu topraklarına taşımışlardır. Bu durum Anadolu'da kentlerdeki Rum nüfusun sayısına bağlı olarak boyutu farklılaşan sosyal, kültürel, ekonomik alanda etkili çeşitli değişimlerin, dönüşümlerin ve etkileşimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Mübadillerin iskan edildiği yerleşimlerden biri olan Giresun'un Bulancak ilçesinde de benzer bir süreç yaşanmıştır. Mübadelenin gerçekleştiği ilk yıllarda olmasa da sonraki yıllarda kente aidiyet duygusuyla bağlanan mübadiller özellikle ticari hayatta söz sahibi olmuş, ticaret alanının ve ulaşım sisteminin gelişimini hızlandırmışlardır. Ayrıca kentin gelişim bölgelerinde kendileri için inşa ettirdikleri konutlarla yöresel konut kültürünün ve kendi konut kültürlerinin bir sentezi olan dönemin çağdaş teknoloji ve malzemelerinin kullanıldığı yeni konut dokusunun oluşumuna katkı sağlamışlardır. Kentsel mekan ile forma bürünen çağdaşlaşma hareketi, mübadillerin gelişi ile hızlanmış; 1924 sonrası kent, mübadele ile değişen etnik/dinsel kimliğin zamanla farklılaşan toplumsal ihtiyaçlarına ve yeni cumhuriyetin çağdaş yaşam koşullarına uygun gelişimini sürdürmüştür. Bu anlamda mübadele modern bir toplum idealiyle kurulmuş yeni Cumhuriyetin modernleşme ve yenileşme hareketine kentsel anlamda bir ivme katmıştır.

Mübadelenin sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal etkileri olması kaçınılmazdır. Bu etkileri modern Cumhuriyetin çağdaşlaşma ideallerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu bağlamda mübadele ve mübadelenin kentsel mekana etkisi konusunda yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Döneme ilişkin yapı örnekleri her geçen gün yok olmakta, döneme tanıklık etmiş kişiler yaşamını yitirmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı tapu müdürlüklerinde yaşanan yangınlar kayıtların çoğunu yok etmiştir. Bu nedenle farklı yerleşimlerde mübadelenin mekansal etkilerinin neler olduğu, etkilerin nasıl farklılaştığı sonraki çalışmalarda ele alınabilecek bir konudur.

KAYNAKÇA

Aktar, A. (2005). *Türk-Yunan Mübadelesinin İlk Yılı: Eylül 1922-Eylül 1933, Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk- Yunan Zorunlu Mübadelesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arı, K.(2014a). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul.Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Arı, K. (2014b). *Suyun İki Yanı: Mübadele*. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Balcı, S.(2012). *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa*. İstanbul.Libra Kitap.

Cengizkan, A.(2004). *Mübadele Konut Ve Yerleşimleri*. Arkadaş Yayıncılık.Ankara.

Çamaltı, Z.(2001). *Tarihten Yapraklar:Siyah Beyaz Eski Bulancak Fotoğraflarıyla Geçmiş Yolculuk*. Giresun. Bulancak Belediyesi.

- Çamaltı, Z.(2014, 13 Aralık). Bulancak Kültürü Köşesi. Gazete Bulancak. s.4
- Çamaltı, Z.(2016, 20 Aralık). Bulancak Kültürü Köşesi. Gazete Bulancak. s.5
- Çapa, M. (1990). Yunanistan'dan gelen göçmenlerin iskanı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 2, Sayı 5, s. 49-69.
- Emecen, F.E.(2005) *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak- Piraziz*. Kitapevi. İstanbul.
- Gültekin, N. (2015).1. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi Yerel Peyzajlar ve Koruma Sorunları. 15-17 Ekim. Ankara.
- Güner, Z. (2015).*Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iskan politikası*. 5.03.2017 <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%C3%9CNERZek%C3%A2iT%C3%9CRK%C4%B0YEUUNAN%C4%B0STANN%C3%9CFUSM%C3%9CBADELES%C4%B0%E2%80%99NDET%C3%9CRK%C4%B0YECUMHUR%C4%B0YET%C4%B0DEVLET%C4%B0%E2%80%99N%C4%B0N%C4%B0SK%C3%82NPOL%C4%B0T%C4%B0KASI.pdf>.
- İpek, N. (2000). *Mübadele ve Samsun*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Karacaer,G. (2006). Türkiye Kent Yasamı ve Mübadiller(1923-1930) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Karaman, O. (2003).19. ve 20. Yüzyılda Giresun ile çevresindeki madenler ve maden İşletmeciliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1): 63-74.
- Karpat, K.H.(1967). *Demokrasi Tarihi*. Türk demokrasi tarihi-Sosyal,ekonomik,kültürel temeller. İstanbul
- Özkan, Ö.D. (2017). *Kültürel kimliğin yeniden keşfi "Mübadil" kimliğinin oluşturulması*.10.03.2017.http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33500781.B%20filename%3DKulturel_Kimligin_Yeniden_Kesfi_Mubadil.doc
- Sepetçioğlu, T.E. (2014). İki tarihsel eski kavram, bir sosyo-kültürel yeni kimlik: mübadele nedir, mübadiller kimlerdir?, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 3, s. 49-83.
- Tekeli, İ. (1980). Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökenleri. Tamer Gök (der) *Türkiye'de İmar Planlaması* içinde (s.8-111). Ankara. ODTÜ Mimarlık fakültesi Yayını.
- Tümtaş, S. ve Ergün, C.(2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.Cilt21. Sayı4. s.1347-1359*.